

Драган Хамовић

ДОМ У ВИЛОВОМ ДОЛУ

О темејском језгру поезије Рајка Пејрова Ноџа

Песник Рајко Петров Ного заточник је готово утуљене епске баштине српске поезије, баштине коју мало-мало па и данас активирају историјска збитија што почивају на обрасцима које епика памти и проноси кроз времена. Мало је данас вредних, а нарочито пуновредних наследника наше усмене културе, поготово њеног „мушког”, „јуначког” одељка. Како сада, у постмодерно доба поезије и свега осталог, неко уопште може прибавити легитимацију да пева, „бди и бугари” над уде-сом колектива чија је честица, макар тај удес гусларском задатку и то-ну сасвим пристајао. Општи одговор на ово питање – које неизостав-но следује кад се сусретнемо са основама поетике као што је Ногова – могао би гласити да је то могуће једино уколико колективно и интим-но искуство проистичу једно из другог, подупиру се међусобно. А то јесте у Ноговој поезији случај. „Ја сам Косово у кући имао”, изрекао је ван поезије Ного, а у поезији, у песми „Задушница” изриче: „На сви-леној мјесечини из Вилова пустог дола / Са колибе скидам чини успа-ванком првог бола // Од кад су је зачарали кукавица ћук и сова / С на-ма нису вечерали Небесници са Косова”. Полазећи од Андрићеве ми-сли, а говорећи о Андрићевим „људима из народа”, о „брижним људи-ма”, Ного у једном тексту подвлачи да они „готово у сваком а нарочи-то тешком тренутку, живе са својом цјелокупном историјом”, а та историја „понајвише саткана од снова, од митова и легенди, пјесама и

предања” тим људима „даје ону спасоносну снагу оријентисања, препознавања, и мира у разноразним мраковима којима су наши простори тако раскошно обдаривани”. Тако су и житељи колибе из Вилова дола имали обичај да вечерају с „Небесницима са Косова”, али и да посте „с Христом из истога чанка”.

„Имали смо оца мајку и пијевца / На гулама змију и на зиду свеца” – у наведеном почетку песме „Из истог казана” сведен је опис првобитне слике дома коју непрестано призива лирски субјект Ногове поезије. Од песникових почетака, од песама у *Зимомори* („Клетва”, „Пејов до у сјечи”, „Врати се у пећину”, „Обли златни врх Лелије”) уводе се мотиви изгубљеног дома („Бор / Мој врсник / У поткућници / Куће одавно нема...”) упоредо са мотивима интернатског тегобног и кочоперног одрастања и удесне остављености, уједно потраге за ослонцем у сновитом сећању на детињство и завичај („Само у сну ја зајудим / Да ми рубље замирише / На сијено на дјетињство / И уз мајку осушено / Само у сну у мени је / Обли златни врх Лелије”).

Тематски комплекс изгубљеног дома утква се и у даље Ногово певање, да би у књизи *Лазарева субојџа* заузео средишњи простор. Ту су на окупу сви важни топоси и ликови једног ишчезлог а дубински меморисаног родног света и доба: кућа/колиба у Виловом долу, отац Петар, мајка, Борија, Лелија, као и менталитетска и послератна историјска акустика тога краја. То су песме-саставци разломљене „баладе” о згаснућу једне обитељи, о једном интимном „Косову”, у суседству националних мотива чији је стожер, разуме се, косовско предање – унутарње упориште тих „убогих сиромаша”: „Имањићи Немањићи / Војновићи Обилићи / И Љутице са Загорја – / До поноћи Пешо збраја”. Коначно, Лазарева субота код Нога не подразумева само Лазара из Витаније и Лазара са Косова него и околност да је тај предваскршњи празник – како нам је давно песник припоменуо – „крсно име Петра Нога”, лирског јунака Ногове поезије. А институт крсне славе код православних Срба везује лично, породично и предањско у суштинско јединство. На такав начин, и на нареченој тријади, сасвим очито, заснована је и поезија Рајка Петрова Нога.

Сада нас занима да сагледамо одлике и размере овога базичног тематског контекста Ногове поезије. Од исказа у песми „Клетва” у књизи *Зимомора*, који је исповедно директан и ословљава најличнију искуствену претходницу песничког ја, до повратка тога истог песничког ја кући „у домовину речи” (у песми „Кенотаф” из *Недремано̄ ока*) несамерљив је али очекиван распон, од приватне до опште семантике, од пресног до високо пречишћеног смисла. Испрва су ту спорадичне и мимогредне евокације породичне коби, да би се онда изградио један особени поетски миље „У Виловоме долу” – како гласи наслов централног лирског круга *Лазареве субојџе* – и, напokon, поетски фокус

свео на чисте симболе куће, родитеља (нарочито мртве мајке). У примарном, значи, нивоу песничке обраде, сажето се али сасвим конкретно именују становници и простор овога лирског микро-света, као у „Балади о сирочади”: „Наш је отац Петар колиба нам дом / У Лелији вјетар а у Гвозну гром”. Од те равни се почиње, али се основне тематске јединице различно уопштавају. Један пример апстраховања, симболичке редукције мотива куће, јесте у отискивању од колибе из Вилова дола низ временску вертикалу у каталожском низању словенских пребивалишта, као у песми „Балада о коприви”: „Земунце сојенице и бајте од житког прућа / И пећине зазидане бијаху нам некад кућа”. Другим речима, тематско се тежиште преноси са недостајућег сопственог дома на историјске а потом и на ваздашње и недословне, метафизичке облике људског скровишта и склоништа („Звјездано нам небо било кров над главом црква кућа”), да би се наново вратило почетку, у мирис кадуље у којем „душа куће почива”, и то сен оне куће/колибе чији је губитак сржно одредио егзистенцијалну позицију онога који пева, колибе која је за лирског субјекта утврдила статус некаквог еденског врта или посвећеног простора који је заувек за њим заклопио врата.

Сонет из књиге *На каијијам раја*, под насловом „Крај наметне громиле”, доноси у овоме елегичном тематском домену тонове неке врсте есхатолошког оптимизма. Побавићемо се нешто више том песмом, јер је од оних састава који сабирају у себи битности песниковог исказа, и зато су драматични и дубоко убедљиви: „Гдје нам је била кућа за ноћ је никла шума / Не шума него црква звјездано кубе неба”. Почетак сонета „Крај наметне громиле” испоставља опреку кућа/шума, иза које стоји основнија опрека човек/спољашњи свет. Спољашњи свет је докинуо појединцу који пева припадујући му простор, остављајући га незаштићеним. И ту бисмо могли да станемо на лирском општем месту човекове онтолошке обескућености у свету – али нећемо, јер песник надаље обрће смисаони ток у другом смеру. У нешто раније наведеном стиху из „Баладе о коприви” уместо куће звездано небо постаје кров над главом. Овде се иде и даље. Шума престаје бити област неизвесности и опасности за човека, него се преображава у храмовни простор под звезданим „кубетом неба”. На делу је општа сакрализација завичајног краја што постаје пространа „порта” („Од највише планине до агарјанског друма / Од сватовскога гробља до пексинова греба / Низ кланце и јаруге низ поноре и драче”). Осећање светиње завичаја у Ноговим песмама, ево, еволуира до визије његовог пуног обожења, где васколика природа чинодејствује, и „хуји литургија / Борова калуђера и јела монахиња”. У финалу ове песме, као и у њеном наслову, наметна је гомила. Лирски субјект види сопствени конач на месту свога почетка.

Песму „Кенотаф” видимо као завршну и крунску у тематском низу изгубљеног дома. У њеном симболичком средишту садржан је мотив куће, у коју се лирски субјект враћа. „У кући које нема по сву ноћ неко јечи” – језовита је ово слика и дубински смислен парадокс, јер тај „неко” јамачно је одзвук самог песничког гласа и његове свагдашње „туге велике”. У близини мотива куће које има а нема („Не могу тамо ући вазда ме неко спречи”) налазимо и опсесивни мотив мртве мајке. Овде се круг рођења и смрти заклапа, син се поново стапа са мајком постајући њен кенотаф, гроб „што шобоће и звечи”. Надаље, с поменим мотивима укршта се и мотив речи и певања („Стално се враћам кући по жеравицу речи”) да би се између речи и постојања ставио знак једнакости: „Како ћу тамо ући кад останем без речи”. Речи, најпоследње, остају једини стварни дом онога који пева.

Кућа из песме „Кенотаф” извор је и увир, приказа и запретана најдубља стварност лирског субјекта, његово духовно биће само. А заметак те и такве стилизоване куће негдашња је колиба у Пејовом долу, који је песник, по сопственом признању, за потребе поезије, преименовао у (иначе стварно суседни) Вилон до. Тај дом којег више нема у темељу је целокупног песничког здања Рајка Петрова Нога и залога аутентичности разлога његове градње.